

Prądnik. Prace Muz. Szafera	28	217–230	2018
-----------------------------	----	---------	------

JÓZEF PARTYKA

Ojcowski Park Narodowy, Ojców 9, 32–045 Sułoszowa
jozef_partyka@poczta.onet.pl

MIEJSCA PAMIĘCI W OJCOWSKIM PARKU NARODOWYM

Places of memory in the Ojców National Park

Abstract. The work concerns places of memory in the Ojców National Park catalogued in 2016. They include commemorative plaques, crosses and graves from the period of the January Uprising, and the First and Second World Wars. Their distribution was described with the name of the object, administrative affiliation and ownership, determination of the state of preservation and form of protection.

Key words: Ojców National Park, commemorative plaques, crosses, graves, January Uprising, First and Second World War

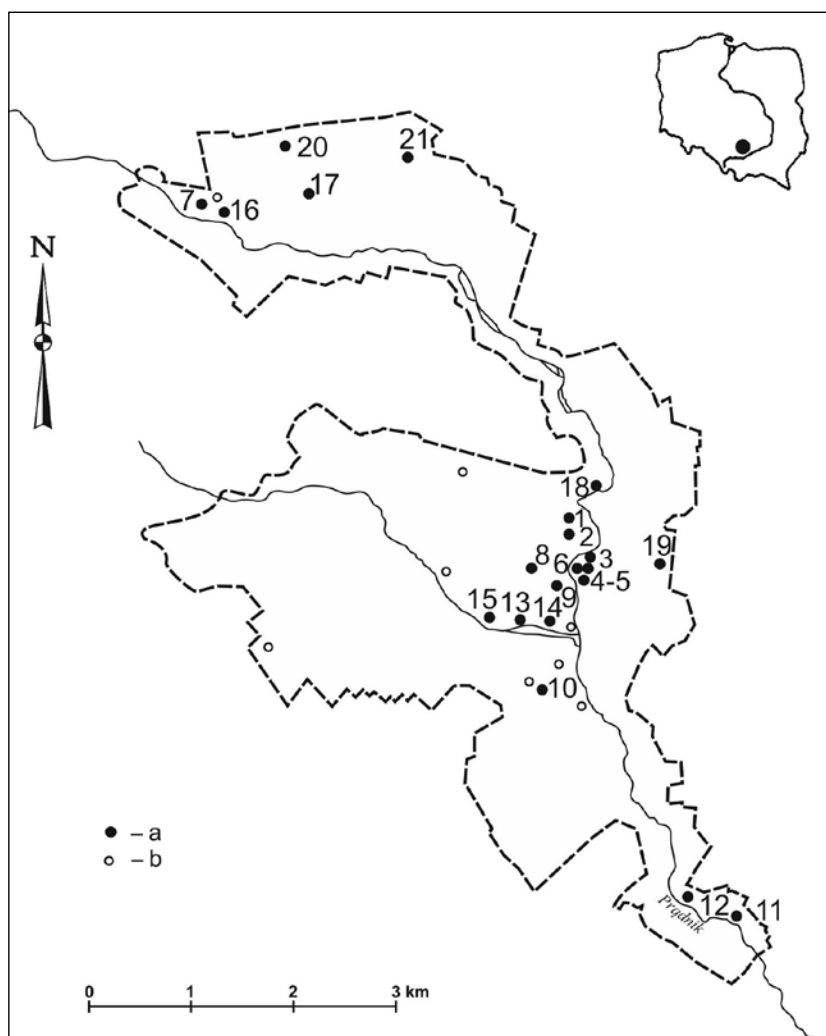
Na obszarze Ojcowskiego Parku Narodowego (OPN), oprócz licznych obiektów kulturowych znajdują się także miejsca pamięci, do których należą mogiły z powstania styczniowego, pierwszej i drugiej wojny światowej, pamiątkowe krzyże oraz tablice komemoratywne. Część obiektów została zaprojektowana wraz z wyborem miejsca ich usytuowania, inne łączą się z wydarzeniami historycznymi lub dotyczą zasłużonych postaci, które wciąż trwają w zbiorowej pamięci i są nadal wspominane. Znajdują się w różnych miejscach na terenie OPN – tablice na budynkach czy skałach, zaś mogiły najczęściej w lesie, nierzadko zapomniane, rozsypujące się z upływem czasu. Tablice i pamiątkowe krzyże są w zasadzie dobrze utrzymane, a mogiły co pewien czas odnawiane; niektóre obiekty wymagają zabiegów konserwatorskich.

W czasie inwentaryzacji wykonanej w 2016 r. zidentyfikowano i udokumentowano 21 miejsc pamięci – osiem tablic, cztery krzyże i dziewięć mogił, w tym dwie z powstania styczniowego, dwie z pierwszej i pięć z drugiej wojny światowej (tab. 1; ryc. 1). Zdecydowana ich większość leży na gruntach Skarbu Państwa i jest w zarządzie OPN, dwa są własnością Zamku Królewskiego na Wawelu, Oddział w Pieskowej Skale, a jeden obiekt znajduje się na posesji prywatnej.

Pewne, stosunkowo nieliczne informacje o tych miejscach można znaleźć w materiałach drukowanych. Pierwszą publikacją zwracającą uwagę na miejsca pamięci jest opracowanie W. Kaczkowskiego wydane małą poligrafią w 1987 r., w którym autor wymienia groby z powstania styczniowego i z drugiej wojny światowej. Wiadomości o pochówkach z pierwszej wojny światowej można zawiera obszerny tom na temat działań i cmentarzy wojennych z lat 1914–1918 K. Ormana i P. Ormana (2015) oraz w publikacjach

Tabela 1. Miejsca pamięci na terenie Ojcowskiego Parku Narodowego
Table 1. Places of memory in the Ojców National Park

Lp	Obiekt	Adres	Własność	GPS
1	Tablica dr Stanisława Niedzielskiego	Ojców – Góra Zamkowa	OPN (Oddział 24a)	19° 49' 47,93" E; 50° 12' 44,13" N
2	Tablica poświęcona partyzantom AK	Ojców – Park Zamkowy	OPN (Oddział 24f)	19° 49' 46,88" E; 50° 12' 40,64" N
3	Tablica Adolfa Dygasiańskiego	Ojców – Skala Dygasówka	OPN (Oddział 23z)	19° 49' 51,34" E; 50° 12' 38,18" N
4	Tablica prof. W. Szafera	Ojców – Hotel Pod Lokietkiem	OPN (Oddział 24g)	19° 49' 45,77" E; 50° 12' 36,32" N
5	Tablica Powstania Styczniowego	Ojców – Hotel Pod Lokietkiem	OPN (Oddział 24g)	19° 49' 45,92" E; 50° 12' 35,49" N
6	Tablica Stanisława Augusta Poniatowskiego	Ojców – zamek	OPN (Oddział 24b)	19° 49' 48,20" E; 50° 12' 41,95" N
7	Tablica J. Piłsudskiego z 1939 r.	Pieskowa Skala – zamek	Zamek w Pieskowej Skale	19° 46' 47,53" E; 50° 14' 38,95" N
8	Krzyż „powstańczy” drewniany z 1863 r.	Ojców – Skala Krzyżowa	OPN (Oddział 24c)	19° 49' 38,36" E; 50° 12' 29,69" N
9	Kapliczka z krzyżem z niewybuchów, obrazek MB Smardzowickiej	Ojców 20 (obok Bazaru Ojcowskiego)	Posesja prywatna	19° 49' 42,07" E; 50° 12' 27,21" N
10	Krzyż ku czci powstania styczniowego bpa Walentego Baranowskiego z 1863 r.	Ojców – Chełmowa Góra	OPN (Oddział 29ax)	19° 49' 24,63" E; 50° 11' 58,13" N
11	Tablica pamięci żołnierzy AK na skale Łaskawiec	Prądnik Korzkiewski – Skala Łaskawiec	OPN (Oddział 44h)	19° 50' 56,94" E; 50° 10' 29,94" N
12	Krzyż pamięci partyzantom AK	Maszyce (wyjot wąwozu Maszyckiego)	OPN (Oddział 44c)	19° 50' 46,01" E; 50° 10' 38,57" N
13	Mogila Żydów straconych w 1943 r.	Ojców – Dolina Sąspowska	OPN (Oddział 24bx)	19° 49' 17,81" E; 50° 12' 16,99" N
14	Mogila Feilksa Weizenauera, straconego 14 marca 1943 r.	Ojców – Dolina Sąspowska	OPN (Oddział 24bx)	19° 49' 29,93" E; 50° 12' 14,94" N
15	Mogila z II wojny	Ojców – Dolina Sąspowska	OPN (Oddział 25j)	19° 49' 2,84" E; 50° 12' 14,95" N
16	Mogila powstańców 1863 r.	Pieskowa Skala	Zamek w Pieskowej Skale	19° 46' 49,01" E; 50° 14' 36,74" N
17	Mogila powstańców 1863 r.	Pieskowa Skala	OPN (Oddział 3a)	19° 47' 14,59" E; 50° 14' 46,61" N
18	Mogila zabitych dzieci 20.11.1914 r.	Ojców – Zazamcze (Opalówki)	OPN (Oddział 17h)	19° 49' 50,84" E; 50° 12' 56,44" N
19	Mogila żołnierska z I wojny światowej Filipa Wolana z 17. pułku Landwery	Ojców – Bukówki	OPN (Oddział 22a)	19° 50' 25,52" E; 50° 12' 37,15" N
20	Mogila nieznannej kobiety z II wojny światowej	Pieskowa Skala	OPN (Oddział 3d)	19° 47' 19,92" E; 50° 14' 56,83" N

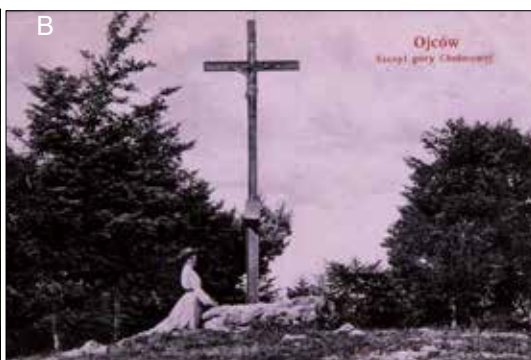

Ryc. 1. Miejsca pamięci na terenie Ojcowskiego Parku Narodowego: a – miejsca zidentyfikowane (numeryacja zgodna z tabelą 1); b – groby niezidentyfikowane

Fig. 1. Places of memory in the Ojców National Park: a – identified places (numbering according to table 1); b – unidentified graves

J. Pałosza (2012, 2018) i Łukasika (2009). Znacznie więcej opracowań dotyczy powstania styczniowego w rejonie Ojcowa i Pieskowej Skały (m.in. Tokarz 1915–1916; Grodziska 1995 i cytowana tam literatura; *Grajcie echa...* 2013; *Tradycja powstania...* 2003).

Z nowszych wydawnictw należy wymienić pracę P. Trzcionki i J. Wilka (2014), która omawia mogiły wojenne i miejsca pamięci na terenie Miasta i Gminy Skała, w tym także w obrębie OPN i jego najbliższych okolic. Obiekty te są także wzmiankowane w opracowaniu *sacrum* w krajobrazie polskich parków narodowych (Partyka 2014) oraz wymieniane w literaturze przewodnikowej (np. Partyka 2018) i licznych wydawnictwach folderowych.

Ryc. 2. Miejsca pamięci związane z powstaniem styczniowym: A – drewniany krzyż na Krzyżowej Skale (Złotej Górze); B – metalowy krzyż na Chełmowej Górze wg widokówki z początku XX w.; C – mogiła powstańców styczniowych w Pieskowej Skale; D – tablica pamiątkowa powstania styczniowego na frontowej ścianie dawnego Hotelu Pod Łokietkiem w Ojcowie; E – mogiła powstańców styczniowych u stóp zamku w Pieskowej Skale

Fig. 2. Places of memory associated with January Uprising: A – wooden cross on Krzyżowa Góra (Złota Góra); B – metal cross on Chełmowa Góra according to the postcard from the beginning of 20th century; C – the grave of January Uprising insurgents in Pieskowa Skała; D – commemorative plaque of the January Uprising on the front wall of the former Hotel Pod Łokietkiem in Ojcow; E – grave of January Uprising insurgents at the foot of the Pieskowa Skała castle

Oprócz wyszczególnionych w tabeli 1 i zaznaczonych na ryc. 1 miejsc pamięci, na terenie OPN znajduje się kilka obiektów kultu religijnego. Jest to barokowy kościół w Grodzisku z drugiej połowy XVII w., kaplica „Na Wodzie” w Ojcowie z 1901 r., kaplica w Domu Pomocy Społecznej Braci Albertynów w Ojcowie, kaplica XX Zmartwychwstańców i stacje drogi krzyżowej w Prądniku Korzkiewskim. Są także liczne kapliczki i przydrożne krzyże (Porębska-Kubik 2003a, b, c). Wśród nich na uwagę zasługują dwie figury Matki Boskiej Niepokalanej – jedna z 1863 r. usytuowana przed wejściem na zamek w Ojcowie (Wiśniewski 1933: 428; Załuski 1903: 30) i druga z 1904 r. ustawiona w niszy skalnej grupy skał Prałatki w 50. rocznicę ogłoszenia dogmatu o Niepokalanym Poczęciu NMP. Informuje o tym stosowny napis na marmurowej tablicy. Druga tablica obok tej figury upamiętnia 150. rocznicę objawień Matki Boskiej z Lourdes oraz erygowanie parafii Ojców-Grodzisko w 2008 roku (*Kaplica „Na Wodzie”* 2016: 88).

Większość miejsc pamięci, bo aż 14 koncentruje się na terenie wsi Ojców, głównie w Dolinie Prądnika i Sąpsowskiej (z wyjątkiem dwóch znajdujących się na wierzcholinie), pięć w Pieskowej Skale i dwa w Prądniku Korzkiewskim (ryc. 1). Do najstarszych należą dwa krzyże i dwie mogiły z okresu powstania styczniowego (ryc. 2). Pierwszym z nich jest metalowy krzyż usytuowany na szczycie Chełmowej Góry (obiekt nr 10 wg tab. 1; ryc. 1), niedaleko Jaskini Łokietka, ustawiony w 1863 r. przez biskupa lubelskiego Walentego Baranowskiego (1805–1879), pochodzącego ze Sławkowa ([Kuczyński] 1888: 265; Załuski 1903: 28), który przebywał w Ojcowie prawdopodobnie w celach leczniczych. Miejscowa tradycja wiąże ten krzyż z powstaniem styczniowym. W kolejne rocznice wybuchu powstania u jego stóp składano kwiaty, a w 1910 r. w pięćsetną rocznicę bitwy pod Grunwaldem na Chełmowej Górze odbyła się patriotyczna uroczystość gromadząca mieszkańców przybyłych z Kongresówki na odsłonięcie pomnika Grunwaldzkiego w Krakowie, którzy nie uzyskali zgody na przekroczenie ówczesnej granicy rosyjsko-austriackiej w Szycach¹. W 2010 r. podczas silnej szadzi powalone drzewa poważnie uszkodziły krzyż, który został naprawiony przez pracowników Ojcowskiego Parku Narodowego pod kierunkiem leśniczego OPN Marka Kiełtyki (Partyka 2018: 146).

Drugi krzyż, drewniany, „postawiony ręką niewiadomego kapłana”², który miejscowa tradycja także wiąże z powstaniem styczniowym znajduje się na skale w masywie Złotej Góry nad dawnym Parkiem Zdrojowym w Ojcowie; osadzony w skalnej szczelinie jest dobrze widoczny ze szlaku turystycznego prowadzącego z centrum Ojcowy do Krakowskiej Bramy i Jaskini Łokietka (obiekt nr 8 wg tab. 1; ryc. 1 i 2A). Od dawna nie był konserwowany, toteż dla podtrzymania tradycji, za jakiś czas będzie musiał być odnowiony.

¹ Wiadomość ustna mieszkańca Ojcowy, Stanisława Dulewicza (1899–1981).

² W. Załuski 1903: 30.

Z wybuchem i klęską powstania styczniowego są związane dwie mogiły w Pieskowej Skale (obiekty nr 16 i 17 wg tab. 1; ryc. 1 i 2C, 2E). Jedna z nich (obiekt nr 16) usytuowana u stóp zamku w Pieskowej Skale kryje prochy powstańców styczniowych przeniesionych w 1953 r. z cmentarza w Skale i złożonych tu w zbiorowej mogile. Wśród tam pochowanych znajduje się Ukrainiec Andrij Potebnia (1838–1863), były oficer wojsk rosyjskich. Przy tej mogile odbywają się sporadycznie uroczystości z udziałem społeczności ukraińskiej z Krakowa dla upamiętnienia Potebni. Z jej inicjatywy zmieniono napis na tym grobie prostując narodową przynależność Potebni; wcześniej przy jego nazwisku był napis: Rosjanin (ryc. 2E). W jednej z tych uroczystości, w dniu 4 marca 2001 r. brał udział ambasador Ukrainy w Polsce w latach 1999–2002, poeta ukraiński, tłumacz i krytyk literacki Dmytro Pawłyyczko (*Tradycja powstania...* 2003: 69). Druga mogiła (obiekt nr 17) znajduje się w lesie przy drodze na wschód od zamku (ryc. 2C). To znane od dawna miejsce zostało upamiętnione przez ZBOWiD w Olkuszu jesienią 1973 r. Ustawiono wówczas duży głaz wapienny z tablicą i napisem „Mogiła powstańców 1863. Bohaterom w hołdzie. ZBOWiD 1973”.

Wśród miejsc pamięci w Dolinie Prądnika najliczniejsze są tablice pamiątkowe umieszczane na skałach lub na frontowych elewacjach budynków. Mają one tu ponad stuletnią tradycję, utrwalają pamięć osób zasłużonych dla tego terenu lub tych, które zaznaczyły swój pobyt na tej ziemi. Najstarszą z nich jest tablica poświęcona pamięci Adolfa Dygasińskiego (1839–1902), pisarza i poety, który w ostatniej ćwierci XIX w. przebywał w Ojcowie i Pieskowej Skale. Tablicę zaprojektował Czesław Makowski (1873–1921), rzeźbiarz i medalier, autor wielu płaskorzeźbionych portretów w formie kolistego lub owalnego medalionu (Mikocka-Rachubowa K. 1993: 254). Tablicę wmurowaną w ścianę skalną naprzeciwko pozostałości ojcowskiego zamku, odsłonięto 6 lipca 1904 r. (Wolert 1939³). Skała ta z czasem otrzymała nazwę Dygasówka lub Skała Dygasińskiego (ryc. 5B).

Drugą tablicę zaprojektowaną również przez Czesława Makowskiego poświęcono pamięci Stanisława Niedzielskiego (1859–1905), lekarza i dyrektora ojcowskiego uzdrowiska. Wmurowano ją w ścianę skalną Góry Zamkowej w Ojcowie od strony północnej, naprzeciwko Polany Goplana gdzie wówczas znajdował się główny Dom Zdrojowy „Goplana” (ryc. 5A). Odsłonięto ją 29 czerwca 1907 r. (*Uroczystość w Ojcowie...* 1907⁴). W setną rocznicę śmierci Niedzielskiego w 2005 r. z inicjatywy Oddziału Krakowskiego Polskiego Towarzystwa Lekarskiego odbyła się w Ojcowie sesja naukowa poświęcona jego pamięci i medycznym dokonaniom. Oryginalna tablica, zgonie z zaleceniem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Krakowie, została wówczas przeniesiona do hallu budynku „Pod Łokietkiem” gdzie obecnie mieści się wystawa przyrodnicza OPN, a na jej dawnym miejscu wmurowano replikę tablicy z tworzywa sztucznego wykonaną przez zakład Ryniak-Technika w Skawinie. Zabieg taki był podyktowany koniecznością ochrony zabytkowej tablicy wpisanej do rejestru zabytków pod nr 546 Konserwatora Kieleckiego (L.A.K. 11/0/17/Ks/32) z dnia 1 marca 1933 r.⁵ (*Stanisław Niedzielski...* 2006).

Na krótko przed wybuchem drugiej wojny światowej pojawiła się na zamku w Pieskowej Skale tablica Józefa Piłsudskiego, który przebywał tu w dniu 8 sierpnia 1914 r. w czasie przemarszu wojsk polskich. Tablica ta usunięta po drugiej wojnie światowej wróciła na dawne miejsce po 1989 r. (ryc. 5D).

³ Zob. „Ziemia” R. 29: 1939 nr 3 s. 87: fot. z odsłonięcia tablicy ku czci Dygasińskiego w dniu 6 lipca 1904 r.

⁴ Zob. „Tygodnik Ilustrowany” R. 1907 nr 27 s. 556: o odsłonięciu tablicy Stanisława Niedzielskiego wg projektu Czesława Makowskiego i fot. tablicy.

⁵ Niestety wcześniej były podejmowane próby niszczenia oryginalnej tablicy łatwo dostępnej z drogi jezdnej z centrum Ojcowa na Złotą Górę.

Ryc. 3. Miejsca pamięci związane z I wojną światową: A-B – mogiła braci Władysława i Piotra Zdulskich w Ojcowie-Zazamczu; C-D – kapliczka z krzyżem zbudowanym ze skorup i zapalników szrapneli w Ojcowie; E – mogiła Filipa Wolana w Ojcowie-Bukówkach

Fig. 3. Places of memory associated with the First World War: A-B – the grave of the Zdulski brothers, Władysław and Piotr, in Ojcow-Zazamcze; C-D – a chapel with a cross built of shells and shrapnel fuzes in Ojcow; E – the grave of Filip Wolan in Ojcow-Bukówki

Warto w tym miejscu przypomnieć o innej tablicy, którą wmurowano w lewą (orogr.), wyższą kolumnę Krakowskiej Bramy dla uczczenia budowy drogi serpentynowej z Krakowa do Ojcowia. Odślonięto ją w lipcu 1929 r. wkrótce po jej otwarciu w obecności prezydenta RP prof. Ignacego Mościckiego, który wracając z Krakowa do Warszawy uczestniczył w bankiecie przygotowanym na tę okazję na polanie powyżej Krakowskiej Bramy (Nowak 2004: 126–127). Treść napisu na tablicy informowała o idei budowy drogi („na znak zatarcia granic przez zaborcę ongiś stworzonych”) oraz wymieniała przedstawicieli ówczesnych władz państwowych i samorządowych.

Wmurowanie tablicy w kolumnę Krakowskiej Bramy uznanej za zabytek przyrody było sprzeczne z wymogami ochrony przyrody nieożywionej, wywołało protesty w społeczeństwie toteż wkrótce ją stamtąd usunięto sugerując jej usytuowanie w rejonie serpentyn tej drogi mającej obecnie walor zabytku inżynierskiej sztuki budownictwa drogowego. Koncepcji tej wówczas nie zrealizowano, a tablica zaginęła (Leńkowa 1987: 16–17; Michalik, Partyka 1990: 50–51). Warto w przyszłości nawiązać do historii budowy drogi umieszczając o niej stosowną informację na punkcie widokowym przy serpentynie drogi.

W latach 80. XX w. odlano z brązu trzy inne tablice zaprojektowane przez krakowskiego rzeźbiarza Antoniego Kostrzewę (1926–2009) i wykonane w Instytucie Odlewnictwa w Krakowie. Pierwszą z nich poświęcono setnej rocznicy urodzin prof. Władysława Szafera (1886–1986) i 30. rocznicy utworzenia Ojcowskiego Parku Narodowego (ryc. 5C). Jej odsłonięcie miało miejsce 23 lipca 1986 r. w dniu urodzin W. Szafera, podczas sesji naukowej z okazji rocznicowych obchodów OPN jaka odbyła się w zamku w Pieskowej Skale. Odsłonięcia tablicy, w obecności Rady Naukowej Ojcowskiego Parku Narodowego i uczestników jubileuszowej sesji, dokonał syn prof. Władysława Szafera prof. Przemysław Szafer (1920–2017) i dr inż. Wiesław Gondek (1931–2003) ówczesny wiceprezydent Miasta Krakowa (Partyka 1988: 89–90).

W dniu 24 stycznia 1988 r. odsłonięto drugą tablicę w 125. rocznicę wybuchu powstania styczniowego ufundowaną przez Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze (ryc. 2D; Pucek 1988: 6–7; Trzcionka, Wilk 2014: 43). Tablica upamiętnia szkoleniowy obóz powstańczy Apolinarego Kurowskiego, w tym także oddział „żuawów śmierci” dowodzony przez Francuza Franciszka Rochebrun’a (1830–1871). Jej wmurowanie i odsłonięcie zapoczątkowało obchody kolejnych rocznic wybuchu powstania styczniowego, które stały się miejscową tradycją i weszły na trwałe do kalendarza patriotycznych spotkań w trzecią sobotę stycznia każdego roku. Towarzyszy im zwykle nabożeństwo w miejscowej kaplicy „Na Wodzie”, składanie kwiatów pod tablicą, artystyczne występy młodzieży i popularnonaukowa sesja. Szczególnie uroczyście obchodzono 140. (2003 r.) i 150. (2013 r.) rocznicę wybuchu powstania co podkreślono okolicznościowymi wydawnictwami (*Tradycja powstania... 2003; Grajcie echa... 2013*). W 2003 r. interesujący wykład na temat okoliczności wybuchu i roli powstania w odzyskaniu niepodległości w 1918 r., wygłosił

Ryc. 4. Miejsca pamięci związane z II wojną światową: A-B – kamień z metalową tablicą w dawnym Parku Zdrojowym w Ojcowie ku czci partyzantów AK; C-D – krzyż i tablica pamiątkowa u wylotu wąwozu Maszyckiego; E-F – mogiły z drugiej wojny światowej w Dolinie Saspowskiej

Fig. 4. Places of memory associated with the Second World War: A-B – a stone with a metal plaque in the former Zdrojowy Park in Ojców in honor of the Home Army partisans; C-D – a cross and commemorative plaque at the mouth of the Maszycki Gorge; E-F – graves from the Second World War in Saspowska Valley

prof. Antoni Podraza (1920–2008). Obydwie tablice zostały wmurowane we frontową ścianę budynku „Hotel Pod Łokietkiem”, najstarszym istniejącym do dziś obiektem z okresu ojcowskiego uzdrowiska powstałym na początku lat 60. XIX w.

W 1987 r. wykonano trzecią tablicę dla uczczenia 200. rocznicy wizyty w Ojcowie króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, którą zamierzano wmurować w niszę bramy wjazdowej na zamek w Ojcowie (ryc. 5E). Prostokątna tablica z herbem królewskim i jego popiersiem, który miał się znaleźć powyżej tablicy została przywieziona do Ojcowia wiosną 1987 r. jednak zbyt długo trwające prace przygotowawcze i remontowe wnętrza bramy wjazdowej spowodowały kolejne przekładanie terminu samej uroczystości odsłonięcia tablicy na rok 1988 i 1989. W rezultacie tablicy nie wmurowano, a włamanie w styczniu 1990 r. do dawnej izby straży w budynku bramy wjazdowej do zamku i kradzież tablicy spowodowało, że zaniechano tej ceremonii. Po pewnym czasie w lesie w pobliżu drogi na Złotą Górę znaleziono samą tablicę już bez królewskiego herbu i jego popiersia. Tablica jest obecnie przechowywana w budynku „Hotel Pod Kazimierzem” w Ojcowie. Dochodzenie w sprawie tego incydentu zostało umorzone z braku znalezienia winnych.

W 1994 r. w pionową ścianę skały Łaskawiec w Prądniku Korzkiewskim została wmurowana marmurowa tablica dla upamiętnienia żołnierzy AK Oddziału „Bicza”, Zgrupowania „Żelbet” i Partyzanckiego Baonu „Skała”, w 50. rocznicę odprawionych tam w 1944 r. polowych mszy świętych (ryc. 5F). Inicjatorem uczczenia tej akcji i wmurowania tablicy był ówczesny sołtys wsi Prądnik Korzkiewski Melchior Knapik (1925–2005). W rok później u wylotu wąwozu Maszyckiego, w pobliżu znanej jaskini Maszyckiej, na wapiennym postumencie ustawiono metalowy krzyż dla uczczenia pamięci ludności Prądnika Korzkiewskiego udzielającej pomocy walczącym partyzantom. Informuje o tym stosowna tablica, poniżej której umieszczono słowa papieża Jana Pawła II wypowiedziane podczas pierwszej pielgrzymki do Polski w 1979 r. nawołujące do zachowania duchowego dziedzictwa Polski (ryc. 4C, D).

Oprócz omówionych wyżej dwóch mogił z powstania styczniowego na terenie OPN są dwie mogiły z pierwszej wojny światowej. Pierwsza z nich znajduje się przy drodze z Ojcowia do Grodziska w przysiółku Zazamcze (zw. także Opalówki) w pobliżu figury Matki Boskiej Niepokalanej. Spoczywają tam bracia Piotr (lat 7) i Władysław (lat 17) Zdulscy mieszkańcy zabytkowego domu Zdulskich (Jastrzębskich). Zginęli 20 listopada 1914 r. od wybuchu pocisku artyleryjskiego, który uderzył w sąsiednią skałę i odbijając się od niej uszkodził ich dom i śmiertelnie ranił obydwu chłopców (ryc. 3A, B). Ówczesne ograniczenia w swobodzie poruszania się wprowadzone przez władze austriackie na początku pierwszej wojny światowej uniemożliwiły ich pochówek na cmentarzu parafialnym w Smardzowicach (Łukasik 2009: 136)⁶. Przez wiele lat mogiłą opiekowała się rodzina – Aniela (siostra obydwu braci) i Józef Jastrzębscy⁷. Mogiłę odnowiono sumptem Ojcowskiego Parku Narodowego jesienią w 1994 r. w 90 rocznicę wybuchu wojny, umieszczając nań stosowną informację (Trzcienka, Wilk 2014: 25).

Dруга mogiła z pierwszej wojny światowej kryje szczątki Filipa Wolana żołnierza pochodzącego ze Strzyżowa, który zginął jesienią 1914 r. i został pochowany w pobliżu osady Bukówki (ryc. 3E). W mogile rozgrzebanej przez dziki naleziono emblemat („nie-

⁶ Wiadomość ustna miejscowego zasłużonego przewodnika Władysława Filipowskiego (1905–2004).

⁷ Józef Jastrzębski (1899–1976) był strażnikiem Ojcowskiego Parku Narodowego w latach 1956–1964. Ich dom, wpisany do rejestru zabytków dnia 18 kwietnia 1973 r. (nr A-418) wymagający obecnie opieki konserwatorskiej został wykupiony przez Ojcowski Park Narodowy w 1979 r.

Ryc. 5. Tablice pamiątkowe: A – Stanisława Niedzielskiego w ścianie skalnej Góry Zamkowej w Ojcowie; B – Adolfa Dygasńskiego na skale Dygasówka; C – prof. Władysława Szafera na frontowej ścianie dawnego Hotelu Pod Łokietkiem w Ojcowie; D – Józefa Piłsudskiego w Pieskowej Skale; E – pamięci żołnierzy AK w Prądniku Korzkiewskim; F – króla Stanisława Augusta Poniatowskiego

Fig. 5. Commemorative plaques for: A – Stanisław Niedzielski in the rock wall of Góra Zamkowa in Ojcow; B – Adolf Dygasinski on the Dygasówka rock; C – Professor Władysław Szafer on the front wall of the former Hotel Pod Łokietkiem in Ojcow; D – Józef Piłsudski in Pieskowa Skala; E – the memory of Home Army soldiers in Prądnik Korzkiewski; F – King Stanisław August Poniatowski

śmiertelnik”) pozwalający na identyfikację zmarłego. Powiadomieni krewni Wolana nie wykazali zainteresowania przeniesieniem zwłok na cmentarz w rodzinnej miejscowości. Mogiłę odnowił leśniczy OPN Marek Kiełytko umieszczając na niej stosowny napis.

W związku z wydarzeniami pierwszej wojny światowej na posesji prywatnej w Ojcowie obok domu nr 20 ustawiono w latach 30. XX w. kapliczkę z krzyżem zbudowanym ze skorup i zapalników szrapneli (Pałosz 2012: 333). W małej wnęce kapliczki jest umieszczony obrazek Matki Boskiej Smardzowickiej (ryc. 3 C, D).

Więcej miejsc pamięci wiąże się z drugą wojną światową (Trzcionka, Wilk 2014: 25); są to trzy mogiły w Dolinie Sząpowskiej i dwie w Pieskowej Skale oraz pamiątkowy głaz z tablicą ku czci partyzantów Armii Krajowej w dawnym Parku Zdrojowym w Ojcowie (ryc. 4). Pierwsza z nich znajduje się na lewym zboczu doliny, w odległości około 250 m powyżej willi „Serdeczna” w Ojcowie i kryje szczątki Feliksa Weizenauera, pochodzącego ze Śląska, który został rozstrzelany i pochowany w tym miejscu w 1943 r. W drugiej mogile, u wylotu wąwozu Błotny Dół jest pochowanych około 20 Żydów z okolic Ojcowy w wieku od 12 do 50 lat, rozstrzelanych przez hitlerowców w 1943 r. Obydwie mogiły (oddział 24bx) zostały odnowione przez Ojcowski Park Narodowy w 1993 r. w 50. rocznicę tragedii. Przy mogile Żydów, w dniu 15 maja 1994 r. odbyło się nabożeństwo ekumeniczne z udziałem przedstawicieli żydowskiej gminy wyznaniowej w Krakowie i lokalnej społeczności z proboszczem miejscowej parafii ks. dr Jerzym Królem (1934–2009). Około 200 m powyżej Błotnego Dołu (oddział 25j), w pobliżu jazu na Sząpówce, spoczywa kapitan AK, zamordowany przez granatowych policjantów. Brak jest bliższych informacji o jego nazwisku, funkcji, pseudonimie, roku i okoliczności śmierci (Kaczkowski 1987: 101). W Pieskowej Skale są zidentyfikowane dwie mogiły z drugiej wojny światowej – nieznaney kobiety (oddział 3d) i mężczyzny o nazwisku Skubis (oddział 2h).

W dawnym Parku Zdrojowym u stóp zamku w Ojcowie (oddział 24f) w kwietniu 1996 r. z inicjatywy mieszkańca Ojcowy i miejscowego przewodnika Kazimierza Zawisza (1915–2009) ustawiono kamień z metalową tablicą ku czci partyzantów AK inspektoratu „Maria” (ryc. 4A, B). Podczas oblawy w Ojcowie dnia 28 lutego 1944 r. trzech partyzantów zostało aresztowanych i rozstrzelanych (Trzcionka, Wilk 2014: 42).

Dodajmy, że w pobliżu tego miejsca znajduje się także mogiła ośmiu żołnierzy Luftwaffe poległych z żołnierzami AK w dniu 15 sierpnia 1944 r. pod Barbarką koło Skały. W wyniku starcia zginęło 40 Niemców, natomiast w odwecie podczas akcji pacyfikacyjnej wsi zamordowano 62 osoby cywilne, w tym mieszkańców Barbarki. W niszczeniu wsi największy udział miała wdowa po zmarłym pułkowniku, która będąc pilotem zrzucała na wieś bomby zapalające (Kaczkowski 1987: 99). Grób ten jest zaznaczony na terenie Parku Zdrojowego z napisem w języku polskim i niemieckim (Trzcionka, Wilk 2014: 41, 43).

Oprócz wymienionych grobów na terenie Ojcowskiego Parku Narodowego jest kilka miejsc gdzie znajdowały się w latach 1915–1916 pochówki poległych (Pałosz 2012: 376; Trzcionka, Wilk 2014: 25). Niektórzy z nich byli ekshumowani, jednak większość ofiar jest niezidentyfikowana. Natomiast obiekty znane są uporządkowane i co pewien czas odnawiane. Wszystkie świadczą o historii Polski, a zwłaszcza o trudnych zmaganiach naszego narodu, w tym także miejscowego społeczeństwa w odzyskaniu niepodległości.

PIŚMIENICTWO

Grajcie echa, grzmijcie skały. Powstanie styczniowe w dolinie Prądnika we wspomnieniach jego uczestników, relacjach prasowych i poezji, red. J. Partyka. 2013. Ojców.

Grodziska K. 1995. *Ojców i Dolina Prądnika w powstaniu styczniowym*. „Prądnik. Prace Muz. Szafera”, 10: 73–90.

Kaczkowski W. 1987. *Historia jednego apelu*. Kraków.

Kaplica „Na Wodzie”, red. ks. S. Langner. 2016. Wyd. Parafia Ojców – Grodzisko. Ojców.

[Kuczyński S.] Stanisław z Warszawy. 1888. *Dolina Ojcowska i jej okolice*. „Wędrowiec”, 26, 23: 265–267.

Leńkowa A. 1987. *Dwie rocznice*, [w:] *Ojcowski Park Narodowy – wybrane problemy i zadania*, red. J. Partyka, „Parki Narodowe i Rezerwaty Przyrody. 30-lecie Ojcowskiego Parku Narodowego”. Białowieża – Ojców, s. 9–21.

Łukasik H. 2009. *Twierdza Kraków. Wokół krakowskiej twierdzy. Epizody, bohaterowie, ślady bitwy o Kraków 1914*. Międzyzdroje – Kraków.

Michalik S., Partyka J. 1990. *Chetmowa Góra*. Wyd. Krajowa Agencja Wydawnicza. Kraków.

Mikocka-Rachubowa K. 1993. *Czesław Makowski*, [w:] *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających (zmarłych przed 1966 r.)*, t. V, red. Wyd. KRAĞ. Warszawa, s. 254–257.

Nowak J. 2004. *Ojców za Zawiszów, Krasieńskich i Czartoryskich 1878–1945*, [w:] *Zróźnicowanie i przemiany środowiska przyrodniczo-kulturowego Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej*, t. 2 – *Kultura*, red. J. Partyka. Ojców, s. 119–132.

Orman O., Orman P. 2015. *Wielka Wojna na Jurze. Działania i cmentarze wojenne z roku 1914 na Wyżynie Krakowsko-Wieluńskiej i terenach przyległych*. Kraków.

Pałosz J. 2012. *Śmiercią złączeni. O cmentarzach z I wojny światowej na terenach Królestwa Polskiego administrowanych przez Austro-Węgry*. Kraków.

Pałosz J. [współpraca] Baran S., Kiełtyka M. 2018. *Ten wspaniały strajk ludzkości... Z dziejów żołnierzy frontu wschodniego Wielkiej Wojny*. Kraków.

Partyka J. 1988. *Jubileusz 30-lecia Ojcowskiego Parku Narodowego*. „Parki Narodowe i Rezerwaty Przyrody”, 9, 1: 89–90.

Partyka J. 2014. *Sacrum w krajobrazie polskich parków narodowych*, [w:] *Krajobraz sakralny*, red. ks. M. Ostrowski, J. Partyka. Kraków – Lwów, s. 199–212.

Partyka J. 2018. *Ojcowski Park Narodowy. Przewodnik turystyczny*. Warszawa.

Porębska-Kubik Elżbieta. 2003a. *Kapliczki i krzyże przydrożne na terenie Ojcowskiego Parku Narodowym i w jego otulinie – charakterystyka i możliwe formy ochrony*. Kraków. Maszynopis, biblioteka OPN.

Porębska-Kubik Elżbieta. 2003b. *Kultura duchowa mieszkańców Doliny Prądnika na przykładzie miejsc związanych z podaniami, legendami i wierzeniami ludowymi oraz kapliczek i krzyży przydrożnych – charakterystyka i możliwe formy ochrony*. Małopolski Instytut Kultury. Kraków.

Porębska-Kubik E. 2003c. *Kapliczki i krzyże przydrożne w Ojcowskim Parku Narodowym i w jego otulinie*, [w:] *Ochrona dóbr kultury i historycznego związku człowieka z przyrodą w parkach narodowych*, red. J. Partyka. Ojców, s. 609–620

Pucek K. J. 1988. *Spod Wawelu do powstania... W 125 rocznicę styczniowego zrywu*. „Gościńiec” 20, 6: 6–7.

Stanisław Niedzielski i jego zasługi dla Ojcowa. *W setną rocznicę śmierci (1905–2005)*, red. J. Partyka. Ojców.

Tokarz W. 1915–1916. *Kraków w początkach powstania styczniowego i wyprawa na Miechów*. „Biblioteka Krakowska” nr 50–51.

Tradycja powstania styczniowego w Ojcowie, red. J. Partyka. 2003. Ojców.

Trzcionka P., Wilk J. 2014. *Mogiły wojenne, pomniki i miejsca pamięci na terenie miasta i gminy Skąpa*. Wyd. Stowarzyszenie Opieki nad Zabytkami w Skąpie. Skąpa.

Uroczystość w Ojcowie. 1907. „Tygodnik Ilustrowany”, 27: 556.

Wiśniewski J. 1935. *Historyczny opis kościołów, miast, zabytków i pamiątek w Olkuskim. Mariówka Opoczyńska*.

Wolert W. 1939. *Ziemia i lud w twórczości A. Dygasińskiego*. „Ziemia” 29: 3: 82–88. [s. 87: fot. z odsłonięcia tablicy ku czci Dygasińskiego w Ojcowie 6 lipca 1904 r.].

Załuski W. 1903. *Ojców. Kartka z dziejów doliny*. Warszawa.

SUMMARY

The work describes places of memory in the Ojców National Park catalogued in 2016, namely eight commemorative plaques, four crosses and nine graves. They come from the period of the January Uprising, the beginning of the 20th century, and the First and Second World Wars (Fig. 1). The oldest are two plaques placed on vertical rock walls designed by the sculptor Czesław Makowski (1873–1921). The first of one that commemorates the writer and poet Adolf Dygasiński (1839–1902) was put up in 1904, and the second from 1907 invokes the memory of Stanisław Niedzielski (1859–1905), a doctor and director of the spa in Ojców. One of the plaques also commemorates professor Władysław Szafer (1886–1970) initiator of the creation of the Ojców National Park, which was mounted on the front wall of the building „Hotel Pod Łokietkiem” in 1986 on the 100th anniversary of Szafer’s birth and on the 30th anniversary of the Park.

Other objects are related to the January Uprising and the foundation of the insurgent camp in Ojców. These are the graves of insurgents in Pieskowa Skąpa and one commemorative plaque commemorating the 125th anniversary of the outbreak of the uprising. Noteworthy are also two nineteenth-century crosses, which according to the local tradition are associated with the January Uprising. There are graves from the period of the two World Wars, including a grave of about 20 Jews shot by the Nazis in the Sąspowska Valley in 1943. There are also plaques commemorating partisan campaigns during the Second World War.

Almost all objects are located within the partial protection area and are under the protection of the Ojców National Park. However, one object is located on a private property. They are basically well maintained although some of them require restoration treatment.